

következetlenségre figyelhet fel: a női nevek közül engedélyezték például a *November*-t, a *Januar*-t viszont nem; a *Po* [popsi] szintén az engedélyezettak között szerepel, a *Seerose* [tavirózsa] nevet viszont elutasították. Ezek az ellentmondások vélhetően azzal magyarázhatók, hogy a neveket más hivatalok, hivatalnokok véleményezték.

Az egyébként jól felépített, logikusan tagolt könyv szerkezete csak néhol sérül, ilyen például a növények nevéből létrejött egyénneveket bemutató rész, amely valamiért nem azok közé a fejezetek közé kerül, amelyek a névadási indítékok alapján csoportosítják a neveket, hanem a könyv végére, a más nemzetek különleges névadásait bemutató rész után, ráadásul ennek egyik alfejezeteként jelenik meg a karácsonnyal kapcsolatos alapszóra visszavezethető egyénnevek csoportja (181–185).

Mindezek az apróbb hibák persze eltörpülnek a könyv értékei mellett. Egyetlen komolyabb hiányosságként csupán az említhető meg, hogy a kötetnek nincs mutatója, így a nevek egyáltalán nem kereshetők; ha konkrét etimológiai információra van szükségünk, arra szinte csak véletlenül bukkanhatunk rá.

5. GABRIELE RODRÍGUEZ hatalmas korpusz és több évtizedes kutatómunka összegzésé-ként jelentette meg kötetét, amely nemcsak a nagyközönség (köztük a gyermeküknek épp nevet választó szülők), hanem a német egyénnéadás aktuális trendjeit kevésbé ismerő névkutatók számára is érdekes és hasznos olvasmány.

PÓCZOS RITA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2534-6265>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

NIKOLETTA KANAVOU, *The Names of Homeric Heroes. Problems and Interpretations* [A homéroszi hősök nevei. Problémák és interpretációk]

De Gruyter, Berlin–Boston, 2015. 187 lap

1. Az alább bemutatandó kötet nemcsak összegyűjti, rendszerezi és több szempontból vizsgálja Homérosz eposzainak névállományát, hanem az ókori névadás szokásait is taglalja, számos dolgot elárulva egyrészt az ókor emberének gondolkodásáról, hitvilágáról és társadalmáról, másrészt Homérosz korának irodalmi gyakorlatáról és technikáiról is.

KANAVOU a személynevek eredetének és magyarázatának egyik céljaként az irodalmi szöveg értelmezési lehetőségeinek bővítését tűzi ki. Mindemellett pedig olyan kérdéseket és problémákat tárgyal, mint például az ún. homéroszi kérdés névadásra való hatása és a névadási gyakorlat esetleges befolyása a homéroszi kérdésre. Egyszerűbben fogalmazva: fölmerül a lehetősége annak, hogy a két eposz neveinek különbségei az *Íliász* és az *Odüsszeia* szerzőségi kérdéséhez is új eredményekkel szolgálhatnak.

2. Mind az *Íliászban*, mind az *Odüsszeiában* rengeteg személynév szerepel – ez nem is lehet másként egy eposz esetében, amelynek az egyik legfontosabb kérdése az egyén

és a közösség kapcsolata. Az eposz műfaja megköveteli, hogy szereplőinek olyan neve legyen, amely árulkodik az egyénről; neve az egyik kulcs személyének bemutatásához, majd később megismeréséhez. Az eposzban előforduló férfineveknél szinte kivétel nélkül előkerülnek felmenőik nevei is, hiszen ez világossá teszi a hősök társadalomban elfoglalt pozícióját, s gyakran számozásának helyére is utal. Mindezek eredetéről is sok szó esik: némelyik név (mint például az *Eteoklész* vagy a *Bellerophontész*) a hagyományos heroikus eposzokból származnak, néhány pedig a költő(k) saját ötlete. Általában a főhősök nevei ismertebbek, hiszen ők az ősi, nagy hagyománnyal rendelkező neveket viselik. Számos név ezek közül indoeurópai örökség, de Homérosz a műkénéi kultúrából, keletről és az archaikus görög nevekből is válogatott.

Egy másik kérdésfelvetés a valós történelmi nevekhez kapcsolódik, amelyek hettita dokumentumokban is megtalálhatók, s amelyek közül néhány (pl. *Eteoklész*, *Átreusz*) a homéroszi eposzokban is megjelenik. A szerző fontosnak tartja, hogy a létező történelmi neveket elkülönítse a fiktív nevektől, ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy az eposzokban olvasható történelmi neveket nem szabad valós személyekkel azonosítani; a szereplők valós történelmi neve csupán irodalmi eszköz a hitelesség érdekében.

A nevek jelentésének fölfejtéséhez KANAVOU az etimológiát hívja segítségül, a bevezetésben azonban tisztázza, hogy az ókori etimologizálás nagy mértékben eltért a mai, szigorú nyelvi szabályrendszer alapján fölfejthető etimológia tudományától; Homérosznál pedig mnemotechnikai szerepe is lehetett a jól fölismerhető eredetű neveknek, hiszen az énekmondók könnyebben kötötték a neveket azok jelentéséhez, így nagy mennyiségű szöveg mondásakor ezek a nevek is segítették őket.

Az etimológiához kapcsolódva a nevek filozófiájának is külön részfejezet jut az általános bevezetésben. A szerző Hérakleitoszt és Platón is említi, akik a nevek identitásképző erejéről gondolkodtak; Hérakleitosz főleg az isteni eredetű neveknek tulajdonított az etimológiájukban elrejtett jelentést, Platon pedig Kratülosz című dialógusában foglalkozott a névvel kapcsolatos elméletekkel.

Mindezek alapján elmondható az antik névadási szokásokról, hogy a nevet nemcsak címkének vagy egyszerű megnevezésnek tartották, hanem a név maga volt az ember. Éppen ezért különleges erőt tulajdonítottak a neveknek; erről tanúskodik számos, pozitív erőt kifejező görög név is. Akad ugyanakkor néhány olyan elnevezés is, amely az elrejtésre, védelemre utal. Ebből a szerző arra következtet, hogy az antik görög hitvilág negatív erőt is tulajdoníthatott a neveknek.

Homérosz névválasztásainak a szerző szerint legfőképpen irodalmi motivációja van, ugyanakkor az antik ember nevekről alkotott véleménye is kiolvasható a homéroszi eposzokból. Hogy a név maga az ember, s egy ember élete akkor kezdődik, amikor szülei nevet adnak neki, az Odüsszeia nyolcadik énekében is megjelenik, amikor Odüsszeusz a phaiák királynál, Alkinoosznál vendégeskedik. A vendégbarátság törvényei szerint a vándort kérdés nélkül meg kell vendégelni, s csak a lakoma után szabad érdeklődni kilétéről. A phaiákoknál elköltött vacsorát követően Alkinoosz első kérdése a jövevény nevére irányul:

„Áruld el nevedet, min apád meg anyád szava hívott
és kik a városodat lakják s körülötte lakoznak.
Mert olyan ember nincs, akinek neve semmi ne volna,
sem hitvány, se nemes, miután már megszületett, mert
néki, ha megszülték, a szülők nevet adnak azonnal.” (Hom. Od. 8. 550–554)

A szerző az etimológia mellett a beszélő nevek fontosságát emeli ki a homérosi eposzok névállományát vizsgálva. A beszélő nevek használata már az Íliász keletkezésének idején irodalmi szokás volt, s már azt megelőzően is találkozhatunk más ókori szövegekkel, melyek szereplői beszélő neveket viselnek. *Gilgames* nevének jelentése valószínűleg 'hősies előd', s az eposz további nevei is majdnem mind beszélő nevek: az *Enkidu* az egyik olvasat szerint a 'békés hely ura', egy másik értelmezés pedig származására utal ('Ea földistennő teremtménye'); Gilgames anyjának neve pedig *Ninszun*, azaz a 'vad tehének asszonya' (Ninszun az ókori kelet egyik istennője, nevének jelentése szent állatára utal). Egy másik női szereplő, a prostituált *Šamhat* neve 'testi szépség'-et jelent. Am nem csak a sumér-akkád szövegek használják ki a beszélő nevekben rejlő lehetőségeket; Hésziodosz például Theogonia című művében több név jelentését is magyarázza. Pandoráról ('Minden-Ajándék') ezt írja:

„s adott még
hangot az isteni hírnök a lánynak, s elnevezé őt
Pandóranak, mert neki, kik lakják az Olümposzt,
mind adtak valamit, kárára az emberi nemnek.” (Hész. Theog. 80–82)

És így tovább, Hésziodosz mellett a homéroszi himnuszokban, illetve Pindaros, Alkman és Aiszkhülosz szövegeiben is gyakran beszélő neveket kapnak a szereplők.

3. A kötet forgatásában mind a névtanban járatos szakember, mind az érdeklődő olvasó örömet lelheti, hiszen a jól olvasható szöveg érthetően megfogalmazott, releváns kérdéseket vet föl. Egyszerre használhatjuk lexikonként, egy-egy nevet fölfejtve, és olvashatjuk lineárisan is, hiszen a munka felépítése rendkívül átgondolt és logikus. A bevezető fejezeteket három nagyobb egység követi: az első az Íliász, a második az Odüsszeia neveiről szól, a harmadik pedig azon szereplők beszélő neveit taglalja, akik a két eposzban mellékszereplőkként tűnnek föl. E három fejezet további kisebb részekre oszlik.

3.1. Az Íliászban olvasható nevek fejezetét (29–88) négy alfejezet alkotja; elsőként taglalva a harcoshéroszok (Akhilleusz, Aiász, Agamemnón, Meneláosz, Diomédész, Idomeneusz és Mérionész, valamint Patroklosz) neveinek történetét és magyarázatát. Ezt követi az egykori harcoshéroszok, bölcs öregek, Nesztór és Phoönix neveinek elemzése, majd külön részfejezet szól Helenéről. A negyedik egység a trójaiak neveit mutatja be, a rokoni kapcsolatokat használva szervező elvként: külön részlet szól Priamoszról és feleségéről, Hekabéről, és külön Hektórról, Andromakhéről és Asztüanaxról. Párisz-Alexandrosz és Aineiasz neveiről ezeket követően van szó; az utóbbi Vergilius eposza miatt kaphatott különös figyelmet.

Bármely név magyarázatához lapozunk is, számos kérdéssel találkozunk, amelyek újabb és újabb interpretációkhoz vezetnek. Akhilleusz nevének etimológiája például igen kérdéses, de éppen ez gazdagítja a személyéhez kötődő értelmezések sorát. Neve talán az *achos* 'bánat' szóból ered, amely egyrészt azt a bánatot jelentheti, amelyet ő okoz azzal, hogy kivonja magát a csatából, másrészt azt, amelyet ő érez például Patroklosz halálakor. Az utóbbi azért is érdekes, mert Akhilleusz „dühödt szomorúságot” érez a haláleset miatt, ezáltal az Íliász kezdőszava, a harag (*mēnis*) a harcoshéroszhoz is kapcsolódik. Akhilleusz neve mellett gyakran szerepel a bánat, például anyja, Thetisz így beszél róla:

„S most is, amíg fiam él, és látja a nap sugarát még,
csak búsul, s ha föl is keresem, se segíthetem én sem” (Hom. II. 18. 61–62)

Egy másik nézet szerint Akhilleusz neve az Alvilág folyójának a nevével, az *Akherón*-nal függ össze, amely szintén kapcsolható a halálhoz, a gyászhoz és a bánathoz.

3.2. A második nagyobb fejezet (89–133) az Odüsszeiában előforduló neveket vizsgálja, szintén a már említett rendszerező igényű tagolással. Míg az *Íliász* szervező-elve a görögök és a trójaiak közötti kapcsolatok és ellentétek bemutatása, az Odüsszeiában az utazó és az utazás játssza a főszerepet. NIKOLETTA KANAVOU mindkét esetben követte a két eposz központi gondolatát a szerkezetben is: ahogy az *Íliász*-fejezet a görögök és a trójaiak neveinek vizsgálatából épült föl, úgy az Odüsszeia-fejezet elsőként Odüsszeuszról és a személyéhez kötődő nevekről szól, a második rész pedig Odüsszeusz utazásaihoz kapcsolódik, vagyis a kalandok során megismert személyek neveiről olvashatunk. Az első részben Odüsszeusz neve mellett helyet kap Laertész és Antikleia, valamint Odüsszeusz felesége, Pénélopé és fia, Télemakhosz is. Az utazásokhoz kötődő nevek közül először a két csábítóról, Kalüpszóról és Kirkérol olvashatunk, őket a küklópsz, Polüphémosz és néhány phaiák név követi. A szerző ebben a részfejezetben tárgyalja Odüsszeusz útitársainak neveit is, mint például az *Elpénór*-t, *Perimédész*-t vagy *Eurülokhosz*-t. Az Odüsszeia-fejezetet azon nevek számbavétele zárja, amelyek a cselekményvezetés folyamán másodlagosnak, mellékesnek számítanak; ilyenek a szolgálk és Pénélopé kérőinek nevei.

3.3. A kötet harmadik nagyobb tartalmi egysége a már említett „kisebb” beszélő nevekkal foglalkozik (134–150). Ezek nem a történelemből ismert vagy más kultúrából kölcsönvett nevek, hanem feltételezhetőleg még az eposzok lejegyzés előtti állapotát tükrözik. E nevek legfőbb jellemzője, hogy asszociatívak és improvizatívak, az adott kontextusba illeszkedők. Ezért KANAVOU fölveti annak a lehetőségét, hogy az énekmondók a történetmesélés közben találhatták ki őket. Egy *Íliász*-beli csatajelenetben például a harcosok nevei nem a családjukról vagy a származási helyükről, hanem a csatában tett mozdulataikról árulkodnak: a *Sztrophiosz* név alapja például a ’futás közben hátulról támadás’ jelentésű szó lehet.

4. Az utószót követő függelékben megtalálható minden olyan név, amely szerepel Homérosz fiktív irodalmi szövegeiben, és történelmi névként is vizsgálható. A kötet arra is bizonyíték, hogy egy név nemcsak megjelöli viselőjét, hanem a vallástól a társadalmi kérdéseken át a karakterek testi és lelki állapotáig számos dolgot elmesél, ezáltal egész kultúrák gondolkodását olvashatjuk ki belőle.

KOROMPAY ESZTER

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3845-9725>

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem

Bölcsészettudományi Kar